

**MAMLAKAT IJTIMOYIY-IQTISODIY  
RIVOJLANISHIDA TURIZMNING AHAMIYATI**

**Hasanov Sharifbek Otabek o'g'li**

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti TOUP-35U guruh talabasi

**Annotatsiya:** Maqolada turizmni mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga qo'shayotgan hissasi va uning baholanishiga oid dolzarb masalalar yoritilgan. Shuningdek, turizmning mamlakat iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sirlari tahlil qilingan.

**Kalit so'zlar:** Iqtisodiyot, turizm, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, turizmning ta'siri, bevosita ta'sir, bilvosita ta'sir.

**Abstract:** The article highlights topical issues related to the contribution of tourism to the socio-economic development of the country and its assessment. The direct and indirect impact of tourism on the country's economy was also analyzed.

**Keywords:** Economy, tourism, socio-economic development, the impact of tourism, direct impact, indirect impact.

**Аннотация:** В статье освещаются актуальные вопросы, касающиеся вклада туризма в социально-экономическое развитие страны и его оценки. Также было проанализировано прямое и косвенное влияние туризма на экономику страны.

**Ключевые слова:** Экономика, туризм, социально-экономическое развитие, влияние туризма, прямое воздействие, косвенное воздействие.

**KIRISH**

Turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez o'sib borayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu soha nafaqat daromad manbai sifatida, balki madaniyatlararo muloqot va ekologik muvozanatni saqlashda ham muhim rol o'ynaydi. Jahon sayyohlik tashkilotining (UNWTO) so'nggi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil sentabr oyi oxiriga kelib dunyo bo'ylab 975 millionga yaqin xalqaro sayyohlar tashrif buyurgan. Bu 2022-yilning shu davriga nisbatan 38 foizga o'sishni anglatadi va pandemiyadan oldingi darajasining deyarli 90% gacha sezilarli darajada tiklanishini ko'rsatadi. Ushbu tiklanish tendentsiyasi turizm sohasida sezilarli o'sishni ko'rsatadi, bu barqaror talabni va butun dunyo bo'ylab sayohat cheklovlarining asta-sekin pasayishini aks ettiradi. [6]

Ko'plab mamlakatlar, jumladan O'zbekiston ham, turizmni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari qatoriga kiritgan. Turizm sohasi YAIMning o'sishiga, valyuta tushumlarining va investitsiyalar hajmining ko'payishiga, shuningdek sanoat, savdo va ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Zamonaviy dunyoda turizm iqtisodiyotning muhim sohasi sifatida tan olingan va uning ahamiyati tobora ortib bormoqda.

**ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR**

Ko'plab olimlar turizm sohasining mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tadqiq qilishgan. Jumladan, A.M.Gudratli o'z tadqiqotlarida turizmning iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini ta'kidlaydi. Uning fikricha, turizm milliy daromadni oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish, turistik xizmatlar va bilan bog'liq barcha tarmoqlarni rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, turizm turistik markazlarning ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzulmasini, xalq hunarmandchiligi va madaniyat markazlarini rivojlantirishga hamda aholining turmush darajasini oshirish va valyuta tushumlarini ko'paytirishga yordam beradi [1]. A.V. Strelnikovning olib borgan tadqiqotlariga ko'ra, turizm sohasida yangi ish o'rnini yaratish sanoat tarmog'iga nisbatan 20 barobar arzonroq tushadi [2].

Yu.V. Bogdanovning tadqiqotlari natijasida, har 30 ta turist bitta to'g'ridan-to'g'ri va ikkita bilvosita yangi ish o'rnini yaratish imkonini berishi aniqlangan [3]. Tadqiqotchi Z.M. Muxammedovanning keltirishicha, agar O'zbekistonda turizmdan olinadigan daromadlar yalpi ichki mahsulot (YaIM) dagi ulushi kamida 5 foizga yetkazilsa, ushbu sohada band bo'lgan aholi soni 2433 kishiga yetadi va aholi jon boshiga YaIM hajmi 392,1 ming so'mga oshadi [4].

S. Chatterjining tadqiqotlarida turizm mahalliy iqtisodiyotni sezilarli darajada kuchaytirsa-da, u ekologik stressga, shu jumladan ifloslanish va tabiiy yashash joylarini yo'q qilishga olib kelishi mumkin. Uning tadqiqotlari atrof-muhitga ta'sirini minimallashtiradigan va tabiatni muhofaza qilish harakatlarini rag'batlantiradigan barqaror turizm amaliyotlarini qo'llash zarurligini ta'kidlaydi [5].

Professor L. Nguyen ta'kidlashicha, turizm madaniy almashinuvga hissa qo'shsa-da, bu mahalliy urf-odatlar va an'analarni tijoratlashtirishga olib kelishi mumkin. Bunday tijoratlashtirish ko'pincha madaniy amaliyotlarni haqiqiyliigi va ma'nosidan mahrum qiladi, ularni shunchaki sayyohlar uchun diqqatga sazovor joylarga aylantiradi. Professor Nguyen mahalliy madaniyatning o'ziga xosligini hurmat qiladigan va saqlaydigan va to'g'ridan-to'g'ri mahalliy jamoalarga iqtisodiy foyda keltiradigan mas'uliyatli sayyohlik amaliyotini qo'llab-quvvatlaydi [4].

## **NATIJALAR**

2023 yil yakuniga ko'ra turizm sohasi yoqilg'i va kimyo sanoatidan so'ng dunyoning uchinchi eng yirik eksport tarmog'iga aylandi. Ushbu sohadagi eksport hajmi 1,7 trilion AQSh dollariga yetdi. Turizmga to'g'ri keladigan kunlik eksport hajmi 5 mlrd AQSh dollarini tashkil etdi [6].

Ma'lumotlarga ko'ra, turizmning jahon YaIMdagi ulushi 10,3%ni tashkil etib, yillik o'sish sur'ati 3,5%ga yetgan. Bu sohadagi o'sish sur'ati ketma-ket to'qqiz yildan buyon jahon YaIM o'sish sur'atidan yuqori bo'lib kelmoqda.

Turizm, dunyo iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi va yangi ish o'rinlarini yaratishda asosiy lokomotivlardan biri hisoblanadi. So'nggi besh yilda dunyo bo'ylab yaratilgan yangi ish o'rinlarining choragiga yaqini turizm sohasiga tegishli. Shuningdek, turizm, yangi texnologiyalarni jalb qilgan holda ham personalning qisqarishiga olib kelmaydigan iqtisodiyotning kam sonli tarmoqlaridan biridir.

Butunjahon turizm va sayohatlar kengashi ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda O'zbekiston turizmning YaIMdagi ulushi 3,4%ni tashkil etdi, yillik o'sish sur'ati esa

12,3% bo'ldi. Turizm sohasida band bo'lganlar soni 601,7 ming kishiga yetgan bo'lib, bu umumiy bandlarning 4,6%ni tashkil etadi. Shuningdek, turizm xizmatlarining eksporti mamlakat umumiy eksportining 21,1%ini tashkil etgan.

Butunjahon turizm va sayohatlar kengashi metodologiyasiga muvofiq, turizm mamlakat iqtisodiyotiga bevosita va bilvosita ta'sir o'tkazadi va milliy iqtisodiyot tarkibida mustaqil tarmoq sifatida namoyon bo'ladi. Turistik safarlarning ko'payishi turistlar tomonidan aniq tovar va xizmatlarga bo'lgan talabni oshiradi, natijada ushbu tovar va xizmatlar ko'proq ishlab chiqariladi va mamlakatning YAIM hajmi oshadi. Shuningdek, turizm rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan boshqa tarmoqlar ham turizmdan kelib chiqadigan qo'shimcha qiymatlar yaratish imkoniyatiga ega bo'ladi.

### **MUHOKAMA**

Turizm iqtisodiyotning keng qirralarini qamrab oladi: mehmonxonalardan tortib, transportgacha va madaniy tadbirlargacha. Dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlar turizmni milliy daromadning asosiy manbai sifatida ko'rib, unga katta sarmoyalar kiritmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining ko'pchiligida turizm YAIMning 10% dan ortig'ini tashkil etadi. Sarmoya kiritish bilan birga, turizm sohasida yangi texnologiyalar va xizmatlar joriy etilmoqda, bu esa turizmni yanada qulay va jozibador qilmoqda.

Turizm, shuningdek, mahalliy aholining turmush darajasini oshirishga yordam beradi. Bu soha ko'plab ish o'rinlarini yaratadi va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga undaydi. Turizm orqali madaniy almashinuv ham faollashadi, bu esa turli millat va madaniyat vakillarining o'zaro tushunishini oshiradi. Biroq, turizmning ortiqcha o'sishi ba'zan mahalliy aholi turmush tarziga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan, narx-navo oshishi va resurslarning kamayib ketishi kabi.

Ekologik jihatdan turizmning rivojlanishi tabiiy resurslarni muhofaza qilish bilan chambarchas bog'liq. Tabiat bilan bog'liq turizm (eko-turizm) tabiiy go'zalliklarni asrab-avaylash va ekologik ongni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, turizm faoliyati atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, masalan, chiqindilar miqdorining oshishi va biologik xilma-xillikka tahdid solishi mumkin. Shu sababli, barqaror turizm amaliyotlarini joriy etish, jumladan atrof-muhitni muhofaza qilish standartlarini ishlab chiqish va bajarish muhimdir.

### **XULOSA VA TAKLIFLAR**

Turizmni rivojlantirish iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan katta foyda keltirishi mumkin, ammo bu jarayon oqilona boshqarilishi kerak. Davlatlar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik, shuningdek, turizmni barqaror rivojlantirishga qaratilgan siyosatlar turizmning ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirishga yordam beradi. Turizmni rivojlantirishda quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor berish zarur:

- Barqaror turizm strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur.
- Tabiiy va madaniy resurslarni muhofaza qilishga qaratilgan loyihalarga e'tibor qaratish kerak.
- Mahalliy aholining manfaatlarini himoya qilish va ularning hayot sifatini yaxshilash uchun chora tadbirlar ishlab chiqish lozim.

- Turizm sohasida innovatsiyalarni ilgari surish va texnologik yechimlarni joriy etishni rivojlantirish zarur.

Ushbu yondashuvlar turizmni iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan rivojlantirishning muhim qadamidir.

#### ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Гудратли А. М. Влияние туризма на национальную экономику // Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 020. – С. 50-53.
2. Стрельников А. В. Организационно-экономический механизм обеспечения конкурентоспособности образовательных услуг вузов, занимающихся подготовкой кадров для сервиса и туризма // М.: ГБОУ ВПО «Тверской государственный университет. – 2012. – С. 3.
3. Богданов Ю.В. Богданов Ю. В. Развитие индустрии туризма как фактор социально-экономического роста региона: дис. – СПб.: [Балт. междунар. ин-т туризма], 2004. – С. 4.
4. Мухаммедова З.М. Туризмни инновацион ривожлантиришда инвестицион ресурслар иқтисодий самарадорлигини ошириш. PhD илмий даражасини олиш учун диссертацияси. Самарқанд 2020. – 13 б.
5. Vukadinović P., Damnjanović A., Jovanović Z. Position of tourism in global economy and its impact on GDP, employment and investments // Vojno delo. – 2017. – Т. 69. – №. 4. – С. 263-278.
6. Алиева, Г. И. Туризмнинг мамлакат иқтисодийотда тутган о'рни / Г. И. Алиева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — N 24.1 (158.1). — С. 3-5. — URL: <https://moluch.ru/archive/158/44595/> (дата обращения: 10. 09.01.2023).